

1- TEMEL KAVRAMLAR

1. Ekonomi (İktisat) Bilimi: Ekonomi bilimi, insan ihtiyaçlarının sonsuz ancak kaynakların sınırlı olması sonucu ortaya çıkmıştır.

Ekonomi bilimi sınırlı kaynaklar ile;

- a) hangi malın,
- b) ne miktarda,
- c) kimin için,

üretileceğine ilişkin sorulara cevap aramaya çalışır.

Mikro ekonomi; piyasa türlerini, piyasaların işleyiş mekanizmasını ve farklı piyasa koşullarında firma dengesinin nasıl oluştuğunu inceler. Mikro iktisat, tek mal ya da faktöre yönelik piyasa işleyişini ve bireysel karar birimlerinin ekonomik davranışlarını incelemektedir. Tüketicinin fayda maksimizasyonu, firmaların kâr maksimizasyonu, bir mal, hizmet veya üretim faktörünün arz talep eğrileri ve piyasa dengesi, nispi fiyatların belirlenmesi gibi konular mikro ekonominin alanına girmektedir.

Makro ekonomi; ülke ekonomisi ve dünya ekonomisi ile ilgilenir. İstihdam, büyüme, enflasyon, kamu dengesi, dış ticaret, ödemeler dengesi para arzı, para talebi gibi konu başlıkları makro ekonominin ilgi alanına girer. 1929 Ekonomik Buhranı dünya ekonomisinde işsizlik, deflasyon ve ekonomik daralmaya yol açmış, bunun sonucunda işsizlik, gelir dağılımı, ekonomik büyüme gibi konular öne çıkmıştır.

2. İhtiyaç: Karşılanmadığı zaman acı ve üzüntü veren, karşılandığında ise haz veren bir duygudur.

İhtiyaçlar genel olarak ikiye ayrılır:

a) Zorunlu (Hayati, Biyolojik) İhtiyaçlar

İnsanların yaşamını devam ettirebilmek için mutlaka karşılanması gereken ihtiyaçlardır. Soluma, yeme-içme, giyinme, barınma, savunma vb. gibi ihtiyaçlardır.

b) Kültürel ve Sosyal İhtiyaçlar

Zorunlu ihtiyaçlar haricindeki ihtiyaçlardır. Toplumun kültür seviyesine göre değişir. Tiyatroya gitmek, gazete, kitap okumak vs.

İhtiyaçların temel özellikleri aşağıdaki gibidir:

- İhtiyaçlar sınırsızdır.
- İhtiyaçlar sürekli artma eğilimindedir.
- İhtiyaçların önem derecesi farklıdır, başka bir ifadeyle şiddet açısından farklılık gösterir.
- İhtiyaçlar alışkanlığa dönüştükçe önem dereceleri artar.
- İhtiyaçlar tatmin edildikçe onlara karşı duyulan istekte azalma görülür.
- İhtiyaçlar ve bunları karşılayacak araçlar olan mal ve hizmetler birbirinin yerine geçebilir (İkame Kanunu).
- İhtiyaçlar yaşam boyunca süreklilik arz eder.

3. Fayda: Mal veya hizmetin herhangi bir ihtiyacı giderebilme yeteneğidir.

Toplam fayda (TU): Bir maldan belirli bir miktarda tüketildiğinde tüketilen bütün birimlerden sağlanan faydaların toplamı veya bir malın tüketilen tüm birimlerinin tüketiciye sağladığı faydaların toplamıdır. Bir maldan her bir tüketim sonucu toplam fayda belirli noktaya kadar artış gösterir. Ancak belirli bir noktadan sonra ilgili mal halen tüketilmeye devam edilirse, toplam fayda da azalış olacaktır.

Marjinal fayda (MU): Bir malın tüketilen ek bir biriminin, daha önce tüketilen birimlerden elde edilen toplam fayda da yol açtığı değişiklik olarak ifade edilir. Tüketicinin tükettiği son birim malın toplam faydasında yol açtığı değişiklikler. Marjinal Fayda toplam fayda fonksiyonunun tüketilen mal miktarına göre birinci türevidir. Toplam faydanın maksimum olduğu noktada, marjinal fayda sıfırdır. Toplam faydanın azaldığı noktalarda ise, marjinal fayda negatif değerler almaktadır.

Azalan Marjinal Fayda Kanunu: Tüketici bir malın kullanımını eşit miktarlarda artırdığında, tüketilen her ek birim malın sağladığı fayda olan marjinal faydasının, azalacağını, yani her ek birimin marjinal faydasının bir önceki birimden daha az olacağını ifade eder.

Kardinal Fayda-Ordinal Fayda: Kardinal fayda, tüketilen malın sağladığı faydanın "util" denilen ölçü birimi ile ölçülebileceğini öne sürmektedir. Ordinal fayda görüşü ise, kardinal fayda da olduğu gibi tüketilen malların sağladığı faydanın ölçülemeyeceğini ancak tüketilen farklı mallar arasında tercih sırasının oluşturulabileceğini savunur. Bu tercih sırası kayıtsızlık (farksızlık) eğrileri ile gösterilir.

Kayıtsızlık Eğrisi (Farksızlık – Eş Fayda Eğrisi) : Bir tüketiciye aynı toplam fayda düzeyini sağlayan farklı mal bileşimlerini ifade eden noktaların birleştirilmesi yoluyla elde edilen eğridir. Tüketici kayıtsızlık eğrisi üzerindeki hiçbir noktayı (mal bileşimini) aynı eğri üzerindeki başka bir noktaya (mal bileşimine) tercih etmez, tamamen kayıtsızdır.

Kayıtsızlık Eğrileri'nin temel özellikleri

1. Kayıtsızlık eğrileri negatif eğimlidir. Kayıtsızlık eğrilerinin sol yukarıdan sağ aşağıya doğru inme nedeni, tüketicinin aynı fayda düzeyinde kalmak için bir maldan tükettiği miktarı azaltırken diğer maldan tükettiği miktarı artırmak zorunda olmasıdır. Bu iki mal arasındaki değişimin ölçüsü **marjinal ikame oranı** olarak adlandırılmaktadır.
2. Kayıtsızlık eğrileri orijine dış bükey (konveks) eğrilerdir. Bunun nedeni **azalan marjinal ikame oranı**dır.
3. Kayıtsızlık Eğrileri birbirlerini kesmeden sonsuza doğru giderler.
4. Aynı kayıtsızlık eğrisi üzerinde, farklı X ve Y malı tüketim miktarlarını temsil eden farklı kombinasyon noktaları, aynı toplam faydayı sağlar.
5. Her kayıtsızlık eğrisi, bir soldaki kayıtsızlık eğrisine göre daha yüksek bir toplam faydayı, bir sağdaki kayıtsızlık eğrisine göre ise daha düşük bir toplam faydayı temsil eder.

Özel Kayıtsızlık Eğrileri; iki mal arasında tam tamamlayıcı veya tam ikame ilişkisi bulunursa ortaya çıkan kayıtsızlık eğrileridir.

X ve Y mallarının **tam tamamlayıcı mallar** olduğu durumda kayıtsızlık eğrisi L şeklinde olur ve marjinal ikame oranı sıfırdır.

X ve Y mallarının **tam ikame mallar** olduğu durumda kayıtsızlık eğrisi iki eksenli de kesen azalan eğimli bir doğru olur ve marjinal ikame oranı sabittir.

Bütçe Doğrusu: Tüketicinin belirli bir bütçesi ile iki maldan tüketebileceği miktar kombinasyonlarını gösteren eğriye bütçe doğrusu adı verilir.

Ordinal fayda yaklaşımına göre tüketici dengesi kayıtsızlık eğrisi ile bütçe doğrusunun teğet olduğu yerde gerçekleşmektedir.

4. Değer: Mal ve hizmete verilen önemdir.

Malın değerinin belirlenmesinde;

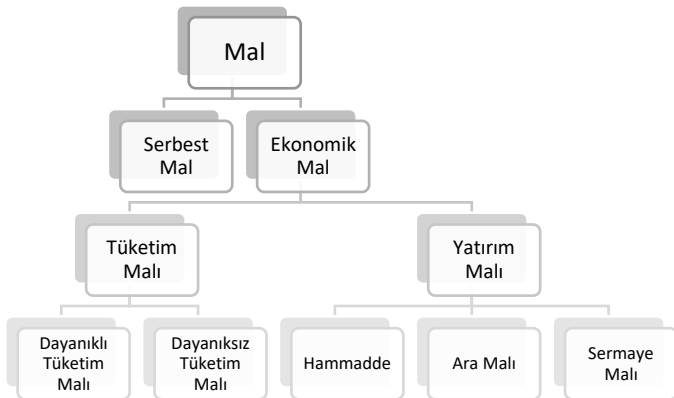
- Malın sağladığı fayda,
- Malın bol veya kıt olması,
- Malın kalitesi,
- Malın bulunma kolaylığı önem taşır.

5. Mal ve Hizmet: İnsanların istek ve ihtiyaçlarını karşılayan her şeye mal ve hizmet denir. Elle tutulur gözle görülür somut varlıklara mal, ihtiyaçları karşılayan ancak somut olmayan şeylere hizmet denir. Ekmek, ayakkabı bir mal iken, öğretmenin ders anlatması, berberin saç kesmesi birer hizmettir.

Serbest mal: İnsanların tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar bol olan, bir çaba harcanmaksızın elde edilebilen Serbest malların maliyeti sıfırdır. Serbest mallar ekonomi bilimi açısından analiz kapsamında yer almazlar. Serbest mallara örnek olarak hava, güneş verilebilir.

Ekonomik mal (Kıt mal): İnsanların tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar bol olmayan ve elde edilmesi için bir çaba gerektiren veya karşılığında bir bedel ödemesi gereken mallardır. Zamanla serbest mal niteliğindeki bir mal, kıt mala dönüşebilir.

Malların Sınıflandırılması

Mevcut sınıflandırmaların yanı sıra

- taşınır-taşınmaz mal,
 - ikame-tamamlayıcı mal ve
 - çoğaltılabilen-çoğaltılamayan mal
- ayrımları da yapılmaktadır.

13. Üretim: Üretim faktörleri kullanılarak insan istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik mal ve hizmet oluşturulması sürecidir.

Üretim faaliyeti genel olarak ikiye ayrılır:

- Miktar artırılması
- Fayda artırılması

Soğan üretimi yapılması, miktar artırılmasına örnek verilebilir.

Fayda üretimi ise 4 başlık altında toplanmaktadır:

- Şekil faydası
- Mekan faydası
- Zaman faydası
- Mülkiyet faydası

14. Üretim Faktörleri: Üretimde kullanılan faktörler olup; doğal kaynaklar (hammadde ve toprak), emek (işgücü), sermaye (milli servet) ve girişim (teşebbüs) üretim faktörleridir. Bu faktörlerin fiyatları bir başka ifade ile üretimden aldıkları pay ise aşağıdaki gibidir;

<u>Faktör Türü</u>	<u>Faktör Geliri</u>
Doğal kaynak	→ Rant
Emek	→ Ücret
Sermaye	→ Faiz
Girişim	→ Kâr'dır.

15. Üretim Olanakları Eğrisi: Üretim faktörleri ve teknoloji sabit iken bir toplumun üretebileceği mal demetlerini gösteren eğriye üretim olanakları eğrisi denir. Eğrinin sağındaki noktalar üretilmeyecek mal demetlerini gösterirken solundaki kısımlar ise, kaynakların tam ve etkin olarak kullanılmadığında üretilmeyecek mal demetlerini gösterir.

Üretim olanakları eğrisinin varsayımları:

- Üretim olanakları eğrisinde ekonomide sadece iki mal üretilmektedir.
- Kısa dönemde üretim faktörleri her iki malın üretimi için artırılamamaktadır. Mevcut üretim faktörleri her iki malın üretimi için tam olarak kullanılmaktadır.
- Azalan verimler yasası geçerlidir.

17. Optimal Faktör Bileşimi: Belli miktardaki bir ürünü en düşük maliyetle üretebilecek faktör (emek, sermaye, doğal kaynak) bileşimine “optimal faktör bileşimi” denir.

18. Azalan Verimler Kanunu: Diğer üretim faktörleri sabitken, bir üretim faktörünün miktarı artırıldığında önce birim faktör başına düşen üretim miktarı artar. Bu artış belirli bir noktaya kadar devam eder. Ancak bu noktadan sonra üretim faktörü artırıldığında faktör başına düşen üretim miktarı azalmaya başlar. Bu etkiye “Azalan Verimler Kanunu” denilmektedir.

19. Marjinal Kaynak Maliyeti: Son kullanılan faktörün maliyetidir. Yani her bir ek faktörün firmanın maliyetinde meydana getirdiği artıştır.

20. İktisadi Sistem: Ulusal ekonomide ihtiyaçlar ile üretim arasında dengeyi en etkin şekilde sağladığı savunulan bir mekanizma bütünüdür.

i. Merkezi Sistem: Bu sistemde, ekonomik sorunlar siyasal gücü elinde tutan yönetim tarafından çözülmektedir. Üretim araçları ve mülkiyet hakkı kamunun elindedir.

ii. Liberal (Serbest Piyasa) Ekonomisi: Bu sistemde devlet piyasaya direkt müdahale etmez, uygun koşulları sağlar. Özel

mülkiyet hakkı mevcut olup, sistemde üretici ve tüketiciler kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışırlar.

iii. Karma Sistem: Bu sistemde hem özel mülkiyet hem de kamu mülkiyeti bulunmakta olup, devletin rolü serbest piyasa ekonomisine göre daha ön plandadır. Bu sistemde, ekonomik sorunları piyasa ekonomisinin çözemediği durumlarda devlet uyguladığı ekonomi politikaları ile piyasaya müdahale ederek, sistemin sağlıklı işlemesine yardımcı olmaktadır.

21. Trampa Ekonomisi: İlkel kavimlerde ihtiyaçların malın malla takası ile karşılandığı ekonomik sistemin adıdır.

22. Piyasa Ekonomisi: Üretici ve tüketicilerin piyasada oluşmuş olan arz ve talep koşullarına göre aldıkları ekonomik kararlara uygun olarak kaynak dağılımının gerçekleştiği ekonomik yapısıdır.

23. Fiyat Teorisi: Arz ve talebe göre fiyatların nasıl oluştuğunu analiz eden teoridir.

24. Tüketici Dengesi: Tüketicinin belli şartlarda en yüksek tatmini elde ettiği durumdur. Tüketici fayda maksimizasyonu peşinde koşmaktadır. Tüketicinin sınırlı geliri ile kullandığı mal ve hizmetlerden elde ettiği faydasını maksimize etmesi sonucunda ulaştığı denge durumunu ifade eder. Tüketicinin fayda maksimizasyonu peşinde koşması “Homo Economicus” varsayımına dayanmaktadır.

25. Homo Economicus (İktisadi İnsan) Varsayımı: Homo Economicus iktisadi akılcı (rasyonel) insan anlamına gelir ve iktisattaki tüketicinin, tam bilgiye sahip olması, seçici olması, çoğu aza tercih etmesi ve tercihler arasında tutarlı olması özelliklerine sahip olduğu kabulünün yapılmasıdır. Bu varsayım gereği, tüm ekonomik birimler kişisel çıkarlarını maksimize etmek için çaba sarfedeceklerdir.

1.2- ARZ VE TALEP ANALİZİ

1.2.1. TALEP

Tüketicilerin belli bir dönem zarfında değişik fiyat seviyelerinde bir maldan satın almak istediği miktarları gösteren eğri veya tabloya “talep” adı verilir. Fiyat azaldıkça talep edilen miktar artar. Buna “talep kanunu” adı verilir.

Bir malın talebini etkileyen faktörler şunlardır:

- Tamamlayıcı malların fiyatları:** Esas mal tamamlayıcısı ile tüketilebiliyorsa, tamamlayıcı malın fiyatının artması esas mala olan talebi azaltır.
- Rakip (İkame) Mal Fiyatları:** Birbirinin yerine kullanılabilen mallara rakip mal veya ikame mal adı verilir. X malının, rakip malının fiyatı artarsa X malının talebi artar.
- Tüketicinin Gelir Durumu:** Tüketici gelirinin artması malın talebini artırır.
- Tüketici Zevkleri:** Tüketici zevklerinin mal lehine değişmesi malın talebini artırır.
- Tüketici sayısı ya da nüfus,** alıcı sayısını temsil etmektedir. Tüketici sayısının artması talebi artırır ve talep eğrisini sağa kaydırır.
- Beklentiler** gelecekle ilgili tahminlerdir. Bir malın daha sonraki zamanlarda fiyatının artması bekleniyorsa, malın talebi artar ve talep eğrisi sağa kayar.

Şunu da belirtmek gerekir ki, malın fiyatının artması veya azalması malın talebini etkilemez, talep edilen miktarı etkiler.

Normal Mal: Tüketici gelirinin artması sonucu talebi artan, gelirin azalması halinde ise talebi azalan mallara “normal mal” adı verilir.

Düşük Mal: Tüketici gelirinin artması sonucu talebi azalan mallara “düşük mal” adı verilir. Düşük malların talep eğrisi pozitif veya negatif eğimli olabilir.

Giffen Mal: Düşük mal türü olan giffen malın fiyatı arttıkça talep edilen miktarı artmaktadır.

Giffen mal olma şartları:

1. Tüketici bütçesi içinde önemli paya sahip olmalı
2. İlgili malın zorunlu mal olması
3. İlgili malın düşük mal olması

Her giffen mal “düşük mal”dır, ancak her düşük mal “giffen mal” değildir.

Veblen Mal: Gösterişe önem veren tüketicilerin rağbet ettiği bir mal olup, fiyat artışına karşın ilgili tüketici bu mala olan talep miktarını artırmaktadır.

1.2.2. ARZ

Bir malın satıcılarının belli bir dönem zarfında değişik fiyat seviyelerinden satmak istedikleri miktarları gösteren eğri veya tabloya arz denir.

Fiyat azaldıkça satılmak istenen mal miktarı azalır ki buna “arz kanunu” denir.

Arzı Etkileyen Faktörler şunlardır:

- Maliyetler:** Maliyetlerin azalması arzı artırır.
- Başka Mal Fiyatları:** Diğer mal fiyatlarının artması ilgili malın arzını azaltır.
- Hava koşulları:** Tarım ürünlerinde malın arzı hava koşullarına bağlıdır.
- Teknolojinin gelişmesi:** Arz eğrisini sağa kaydırır.
- Üretici sayısının artması,** arz eğrisini sağa kaydırır.
- Üretici tercihinde ilgili mal lehine değişim olması.
- Malın fiyatında artış beklentisi, arz eğrisini sağa kaydırır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Malın fiyatının artması veya azalması malın arzını etkilemez, arz edilen miktarı etkiler.

1.2.3. ARZ - TALEP DENGESİ

Arz edilen miktarın talep edilen miktara eşit olması durumuna arz - talep dengesi denmektedir. Bu eşitliği sağlayan fiyat seviyesine ise denge fiyatı denmektedir.

Belli bir fiyattan arz edilen miktarın aynı fiyattan talep edilen miktarı aşması durumunda ortaya bir arz fazlası çıkmakta ve bu da fiyat seviyesinin düşmesine neden olmaktadır. Yine belli bir fiyattan talep edilen mal miktarının arz edilen mal miktarını aşması durumunda ortaya talep fazlası çıkmakta ve fiyat seviyesinin yükselmesine neden olmaktadır.

Arz Fazlası: Herhangi bir nedenle ilgili malın fiyatı 300 TL olması durumunda, arz fazlası oluşacaktır. Çünkü bu fiyat seviyesinde; arz miktarı 1.500 adet, talep miktarı ise 500 adettir. Böyle bir durumda (1.500 – 500) 1.000 adet arz fazlası oluşacak ve bu fiyat seviyesinde 1.000 adetlik ürün satıcıların elinde kalacaktır. Sonuç olarak, üreticiler kendi aralarında rekabete

girişerek fiyat kıracaklar ve fiyat 200 TL'ye gerilediğinde malın piyasası dengeye gelecektir.

Talep Fazlası: Herhangi bir nedenle ilgili malın fiyatı 100 TL olması durumunda, talep fazlası oluşacaktır. Çünkü bu fiyat seviyesinde; talep miktarı 1.500 adet, arz miktarı ise 500 adettir. Böyle bir durumda (1.500 – 500) 1.000 adet talep fazlası oluşacak ve bu fiyat seviyesinde ürün almak isteyen tüketiciler almak istedikleri miktardan 1.000 adet daha az ürün alabilecektir. Sonuç olarak, tüketiciler daha fazla mal alabilmek için fiyat artıracaklar ve fiyat 200 TL'ye çıktığında malın piyasası dengeye gelecektir.

1.2.4. GÖRÜNMEYEN EL MEKANİZMASI

Serbest piyasa mekanizmasını ifade eden bu kavram Adam Smith tarafından ortaya atılmıştır. İktisadi hayatta düzen sağlayan hangi malların, kimler için, ne miktarlarda üretileceği gibi temel ekonomik sorunları çözümleyen bir görünmez el (serbest fiyat mekanizması) vardır. O nedenle hükümetler ekonomik hayata müdahale etmemelidirler. Kişiler kendileri için en iyi olanı gerçekleştirmede görünmez el tarafından yönlendirilirler. Kişi çıkarlarını herkesten daha iyi bilir ve kişinin çıkarları ile toplumun çıkarları arasında bir çelişki yoktur.

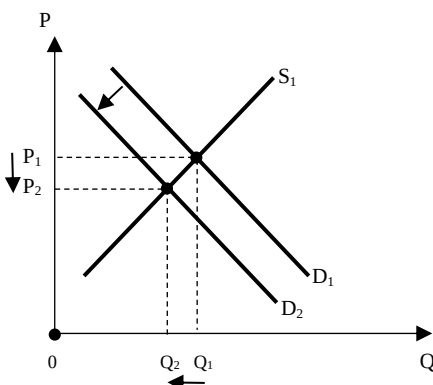
1.2.5. ÜRETİCİ-TÜKETİCİ RANTI

Tüketici rantı: Talep ve arzı oluşturan alıcı ve satıcıların içerisinde piyasa denge fiyatının üstünde mal satın almaya razı bir kitle vardır. Eğer, bir mal 200 TL'den satılırken, bir tüketici o mala 300 TL dahi vermeye razı iken, eğer o malı 200 TL'den yani piyasa fiyatından alır ise, bu tüketicinin malı razı olduğu fiyattan daha düşük bir fiyata alması nedeniyle, cebinde 100 TL kalması sayesinde elde ettiği avantaja "Tüketici Artığı" denir.

Üretici rantı: Talep ve arzı oluşturan alıcı ve satıcıların içerisinde piyasa denge fiyatının altında mal satmaya razı bir kitle vardır. Eğer, malın piyasa denge fiyatı 200 TL iken, bu malı 100 TL'den satmaya razı bir firma, bu malı piyasa denge fiyatı olan 200 TL'den satması durumunda elde ettiği ek avantaja "Üretici Rantı" denir.

Arz ve Talep Kaymaları

Arz ve talep eğrilerinin sağa veya sola kayması hallerinde yeni denge noktalarındaki fiyat ve miktarlar değişebilmektedir. Örneğin bir malın Arzı sabitken, talebinin azalması durumunda denge miktarı ve denge fiyatı azalır.

Arz ve talepten biri sabitken diğerinin değişmesi halinde denge fiyat ve miktar değişimleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Arz	Talep	Denge Miktarı	Denge Fiyatı
Sabit	Azalış	Azalır	Azalır
Sabit	Artış	Artar	Artar
Azalış	Sabit	Azalır	Artar
Artış	Sabit	Artar	Azalır

Arz ve talep değişim oranları aynı olması halinde denge miktarı ve denge fiyatı değişimi

Örneğin bir malın talep ve arzının aynı oranda artması durumunda denge miktarı artar ancak denge fiyatı değişmez.

Arz ve talebin aynı oranda değişmesi halinde denge fiyat ve miktar değişimleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Arz	Talep	Denge Miktarı	Denge Fiyatı
Azalış	Azalış	Azalır	Değişmez
Azalış	Artış	Değişmez	Artar
Artış	Azalış	Değişmez	Azalır
Artış	Artış	Artar	Değişmez

Arz ve talep değişim oranları farklı olması halinde denge miktarı ve denge fiyatı değişimi

Örneğin bir malın talebindeki artış oranı arzdaki artış oranından daha yüksek olması halinde hem denge miktarı hem de denge fiyatı artar.

Arz ve talebin farklı oranda değişmesi halinde denge fiyat ve miktar değişimleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Arz	Talep	Denge Miktarı	Denge Fiyatı
Yüksek Azalış	Düşük Azalış	Azalır	Artar
Yüksek Azalış	Düşük Artış	Azalır	Artar
Düşük Artış	Yüksek Azalış	Azalır	Azalır
Düşük Artış	Yüksek Artış	Artar	Artar
Düşük Azalış	Yüksek Azalış	Azalır	Azalır
Düşük Azalış	Yüksek Artış	Artar	Artar
Yüksek Artış	Düşük Azalış	Artar	Azalır
Yüksek Artış	Düşük Artış	Artar	Azalır

1.2.6. ESNEKLİK

1.2.6.1. Talebin Fiyat Esnekliği

Talebin fiyat esnekliği, bir malın fiyatında meydana gelen yüzdesel değişimin, talep edilen miktarda meydana getirdiği yüzdesel değişimi ölçer.

$$e_d = \frac{\text{Talep miktarındaki \% değişim}}{\text{Fiyattaki \% değişim}}$$

Talebin Fiyat Esnekliği'nde 5 ayrı fiyat esnekliği vardır.

1) (Tam İnelastik talep) Sıfır esneklik durumu, fiyat ne olursa olsun belirli bir malın hep aynı miktarda talep edileceği anlamına gelir.

2) (Tam elastik talep) Talebin fiyat esnekliği sonsuz ise, bu durum belirli bir (P) fiyatından satılan malın sonsuz miktarda talep edileceği anlamına gelir.

3) (İnelastik talep) Eğer, fiyattaki değişim miktardaki değişiminden büyükse, yani malın piyasa fiyatındaki belirli bir yüzdesel değişim, malın talep miktarında düşük oranda bir yüzdesel değişime yol açıyor ise, bu malın fiyata olan duyarlılığı, dolayısı ile fiyat esnekliği 1'den küçük demektir. Bu durum, zorunlu tüketim mallarında görülür.

4) (Birim esnek talep) Eğer, fiyattaki değişim ile miktardaki değişim aynı ise, bu birim esneklik demektir. Yani, esnek) malın piyasa fiyatındaki belirli bir yüzdesel değişim, malın talep miktarında aynı oranda bir yüzdesel değişime neden olmaktadır.

5) (Elastik talep) Eğer, fiyattaki değişim oranı miktardaki değişim oranından küçük ise, yani fiyattaki en ufak bir değişiklik, malın talep miktarında çok daha yüksek oranda bir değişikliğe yol açıyor ise, bu durumda fiyata olan duyarlılık yüksektir; yani esneklik değeri 1'den büyüktür. Bu kategoriye ise ağırlıklı olarak lüks mallar girmektedir.

1.2.6.2. Talebin Gelir Esnekliği

Talebin gelir esnekliği, parasal gelirden yüzde bir oranındaki bir değişiklik sonucu talep miktarında meydana gelen yüzde değişimdir.

$$e_g = \frac{\text{Talep miktarındaki \% değişim}}{\text{Gelirdeki \% değişim}}$$

Parasal gelirdeki bir artış talepte artışa, azalışa ya da sabit kalmaya neden olabilir.

Gelir arttığı zaman, talep artıyorsa, gelir esnekliği pozitif bir sayı olarak elde edilecektir. Ancak bazı mallar **normal mal** olarak nitelendirilir ve malların çoğunluğu bu tanımlamaya uymaktadır.

Ancak bazı mallar vardır ki, gelir arttığı zaman bunların talebinde azalma olur. Bu durumda gelir esnekliği negatiftir. Negatif gelir esnekliği olan mallar **düşük mal** olarak tanımlanır.

1.2.6.3. Çapraz Talep Esnekliği

Bir malın talebinin başka bir malın talebine karşı esnekliğidir.

$$e_{xy} = \frac{\text{X malının talep miktarındaki \% değişim}}{\text{Y malının fiyatındaki \% değişim}}$$

$e_{xy} < 0$ ise iki mal tamamlayıcı maldır.

$e_{xy} > 0$ ise iki mal rakip (ikame) maldır.

$e_{xy} = 0$ ise İki mal ilişkisiz (bağımsız) maldır.

Arz Esnekliği

Fiyat hareketlerine üreticilerin duyarlılığını ölçmektedir. Arz kanununa göre fiyat arttığında arz edilen miktar artar. Arz esnekliği malın fiyatında görülen %'lik artışın arz edilen miktarında % olarak ne kadar etkileyeceğini ölçer.

Arz esnekliği, malın arz miktarının %'lik değişiminin fiyatın %'lik değişimine oranı ile bulunur.

$$e_s = \frac{\text{Arz miktarındaki \% değişim}}{\text{Fiyattaki \% değişim}}$$

1.3. ÜRETİM VE MALİYETLER

Üretim, mal ve hizmetlerin oluşturulması süreci olup, üretim sırasında bir takım üretim faktörleri kullanılmaktadır. Üretim sırasında kullanılan üretim faktörlerine “girdi”, üretim sonucu oluşturulan mal veya hizmete (ürüne) ise “çıkıtı” adı verilir.

Klasik üretim fonksiyonu aşağıdaki gibidir:

$$Q = f(K, L)$$

- Marjinal ürün ve ortalama ürünün eşit olduğu düzeyde ortalama ürün en yüksek değerindedir.
- Marjinal ürün ve ortalama ürünün eşit olduğu düzeyden sonraki her üretim faktörü eklendiğinde marjinal ürün ortalama üründen daha düşük değerler alır.
- Toplam ürünün maksimum olduğu noktada marjinal ürün sıfıra eşittir.

1.3.1. Kısa Dönem Firma Maliyetleri

Kısa Dönemde firmalar mal ve hizmet üretimi esnasında toplam sabit maliyetlere ve toplam değişken maliyetlere katlanırlar. Her ikisinin toplamı firmanın Toplam Maliyeti'ni verir.

Toplam Maliyet: Toplam maliyetler firmanın belirli bir üretim seviyesine ulaşabilmesi için katlanması zorunlu olan maliyetleri ifade etmektedir. Toplam maliyet, toplam sabit maliyet ile toplam değişken maliyetlerin toplanması ile elde edilir. Toplam maliyet eğrisi dikey eksenini kesiyor ise, bu nokta toplam sabit maliyetleri verir. Belirli bir üretim miktarında toplam maliyet ile toplam değişken maliyet arasındaki dikey uzaklık, toplam sabit maliyetlere eşit olur.

Toplam Sabit Maliyet: Üretim olsun veya olmasın firmanın katlanmak zorunda olduğu maliyetlerdir. Üretim artışı ya da azalışı ile birlikte değişmeyen, yani firmanın üretim miktarından bağımsız olan maliyetlerin toplamını göstermektedir. Firma hiç üretimde bulunmasa dahi sabit maliyetlere katlanmak zorundadır.

Toplam Değişken Maliyet: üretim oldukça ortaya çıkan bir maliyettir ve bu nedenle sıfır orijininin başlar. Üretim miktarının değişmesi ile birlikte değişen üretim maliyetlerinin toplamını gösterir. Firmanın kısa dönemde belirli bir miktarda üretim yapabilmesi için kullandığı üretim faktörlerine yaptığı ödemelerdir. Firma hiç üretim yapmaz ise sıfır olur, üretimle birlikte orijinden başlayarak artar.

Ortalama Toplam Maliyet (SRAC: Ortalama maliyet veya birim maliyet): Ortalama maliyete, belli bir üretim hacminde katlanılmak zorunda olunan toplam maliyetin üretilen birim sayısına bölünmesi yoluyla ulaşılır. Parça başına maliyet veya birim maliyet olarak da adlandırılır. Önce azalan sonra artan bir eğridir.

Marjinal Maliyet: Üretilen mal miktarının bir birim arttırılmasının toplam maliyette ortaya çıkardığı ek artış marjinal maliyet olarak tanımlanır. Toplam maliyet fonksiyonunun birinci türevine eşittir.

- Marjinal maliyet eğrisi, ortalama maliyet ve ortalama değişken maliyet eğrilerini her zaman minimum noktalarında keser.
- Marjinal maliyet eğrisinin ortalama toplam maliyet eğrisini kestiği minimum noktası firmanın **başabaş noktasıdır**.
- Marjinal maliyet eğrisinin ortalama değişken maliyet eğrisini kestiği minimum noktası firmanın **kapanma noktasıdır**.
- Ortalama değişken maliyet eğrisinin marjinal maliyet eğrisini kestiği noktadan üstte kalan kısmı firmanın **kısa dönem arz eğrisini** oluşturur.

Uzun Dönem Maliyetler: Uzun dönem üretim faktörlerinin değişken olduğu dönemi ifade etmektedir. Firmalar uzun dönemde kapasitelerini ve girdi miktarlarını arttırabilmektedirler. Uzun dönemin firmalar açısından önemli yönü sabit maliyetin olmadığı durumda karı maksimize etmek için maliyetlerin ne kadar azaltılabileceğini sorgulamaktır. Bu nedenle üretim tesislerinin kısa dönemli maliyet eğrileri esas alınarak uzun dönemli ortalama maliyet eğrisi oluşturulmaktadır. Bu eğriye **zarf eğrisi** de denilmektedir.

Ölçek Ekonomileri firma veya üretim tesisinin kapasitesini genişleterek, üretim hacmini büyütürken, verimliliği artırıcı hamlelerde bulunarak, teknolojiyi geliştirerek ya da firma dışı etkenlerle maliyetlerini düşürmesini ifade etmektedir. Eğer bu durum firma içi bir kaynaktan sağlanıyorsa **içsel ekonomiler**, firma dışı veya diğer firmaların aldıkları kararlar doğrultusunda gerçekleşiyorsa **dışsal ekonomiler** olarak adlandırılır. İçsel ekonomilerde üretimde verimliliğin artırılması, teknoloji ve inovasyonun katkıları ile maliyetlerin düşürülmesi durumu pozitif içsel ekonomilere, üretimde maliyet artırıcı firma içi ve üretim tesisi kapsamında alınan kararlar negatif içsel ekonomilere sebep olmaktadır. Eğer verimlilik artırıcı ve maliyet düşürücü etkiler diğer firma kararları veya dış çevre etkisi ile gerçekleşiyorsa pozitif dışsal ekonomiler, dış çevrenin etkileri ile maliyetlerde artış ve verimlilikte azalma gözlemleniyorsa negatif dışsal ekonomiler geçerlidir denir.

Üretim ölçeğinde meydana gelen değişimlerin çıktı miktarı ve üretim verimliliğinde değişime neden olması ölçeğe göre getiri kavramını tanımlamaktadır. Genel olarak ölçeğe göre getiriler;

Ölçeğe Göre Artan Getiri girdi miktarındaki belli oranlarda artış çıktıda daha fazla oranda bir artış sağlıyorsa,

Ölçeğe Göre Sabit Getiri girdi miktarındaki belli oranlarda artış çıktıda aynı oranda artış sağlıyorsa

Ölçeğe Göre Azalan Getiri girdi miktarındaki belli oranlarda artış çıktıda daha az oranda bir artış sağlıyorsa gerçekleşmektedir.

Örneğin girdi miktarı %10 arttırıldığında çıktı miktarı % 5 artıyorsa ölçeğe göre azalan getiri, % 10 artıyorsa ölçeğe göre sabit getiri, %15 artıyorsa ölçeğe göre artan getiri vardır.

1.4. REKABET AÇISINDAN PİYASA TÜRLERİ

a) Tam Rekabet: Piyasada çok sayıda firmanın bulunduğu ve tek başına hiçbir alıcının ve tek başına hiçbir satıcının, piyasada oluşan fiyatı etkileyemediği piyasa çeşididir.

Tam Rekabet Piyasası şu temel 5 özelliği taşır:

1. Piyasada sonsuza yakın sayıda alıcı ve satıcı vardır.
2. Alıcı ve satıcılardan bir kısmının piyasadan çekilmesi, piyasa dengelerini etkileyecek sonuç yaratmaz.
3. Ne alıcıların, ne de satıcıların malın piyasa fiyatını tek başlarına değiştirebilme gücü yoktur. Bu nedenle, Tam Rekabet Piyasası'nda fiyat rijittir, sabit bir değerdir, bir veridir.
4. Mallar türdeşdir (homojendir) ve bölünebilir olma (atomize) özelliği taşırlar.
5. Piyasa şeffaftır; saydamdır. Tüketiciler piyasa ile ilgili her türlü bilgiye ulaşabilmektedirler.

b) Oligopol: Oligopol piyasasında az sayıda firma vardır. Oligopol Rekabet Piyasasında firmaların sattığı mallar birbirlerinin aynı olabilir veya bir ölçüde birbirlerinden farklı olabilir. Mallar birbirlerinin aynı ise bu piyasaya saf oligopol, birbirlerinden farklı ise farklılaştırılmış oligopol adı verilir. Oligopol piyasalarında bir firmanın ürettiği malın üretim miktarını, kalitesini, fiyatını belirleme ve satış miktarını artırma konularındaki bütün kararları piyasadaki öteki firmalar etkiler.

c) Monopol Rekabet: İçinde farklılaştırılmış fakat birbirinin yerini kolayca alabilen, malları üretilip satan çok sayıda firmanın var olduğu piyasa çeşididir. Firma sayısının çokluğu her birinin piyasa payının küçüklüğü anlamına gelir. Bu da, bir firmanın bir kararının diğer firmaları etkilememesi demektir.

d) Monopol: Yakın ikame imkânı bulunmayan bir malın tek satıcısının olduğu piyasa çeşididir. Monopolcü firma, malın arz miktarını değiştirerek malın fiyatını etkileme gücüne sahiptir.

1.4.2. TAM REKABET VE MONOPOL PİYASASINDA FİRMA DENGESİ

Tam rekabet ve monopol piyasasındaki firmalar satış hasılatı ile maliyet arasındaki farkı, yani karı, azami kılmaya çalışacaktır. Kısa dönemde firmalar tesislerini değiştiremezler. Bu nedenle karar verilmesi gereken konu en uygun üretim hacmini seçmektir. En uygun üretim hacmi ise firmaya en yüksek kar sağlayan üretim hacmidir. Şu halde, tam rekabet veya monopol piyasasındaki bir firmanın kısa dönem dengesi kârını azamileştirdiği noktada gerçekleştirilir. Bunun için gerçekleşmesi gereken iki koşul vardır.

Birincisi, MR (Marjinal Hasılat) = MC (Marjinal Maliyet) eşitliğinin sağlanması

İkincisi ise, bu eşitliğin sağlandığı yerde marjinal maliyetin yükseliyor olmasıdır.

Tam rekabet piyasasında denge durumunda,

$talep = ortalama\ hasılat = marjinal\ hasılat = fiyat$ 'tır.

Tam rekabet piyasasında üretim yapan bir firmanın karşısında bulunduğu talep eğrisinin esnekliği sonsuzdur ve miktar

eksenine paraleldir. Dolayısıyla her firma, ürettiği malı piyasa fiyatından satmaya razı olduğu müddetçe elindeki malın tamamını aynı piyasa fiyatına satabilecektir.

Tam rekabet piyasasındaki firmanın uzun dönem dengesi ise, tesisin büyüklüğü ile ilgili, yani üretim ölçeği ile ilgili, bütün ayarlamalar yapıldıktan sonra firmaya en yüksek karı sağlayacak üretim hacminde gerçekleşir. Bu nokta marjinal hasılat eğrisi ile uzun dönem marjinal maliyet eğrisinin kesim noktasıdır.

Normal Üstü Kar: Tam rekabet piyasasındaki bir firma marjinal maliyeti marjinal hasılatla eşit olduğu noktada üretim gerçekleştiriyorsa dengede demektir. Eğer dengede olduğu noktada fiyat ortalama maliyetten yüksek ise bu firma aşırı kar (normalüstü kar) elde etmektedir. Tam rekabet piyasasında kısa dönemde aşırı kar elde edilebilir.

Normal Kar: Firmanın dengede bulunduğu noktada üretim gerçekleştirirken, fiyat ortalama maliyete eşit ise sıfır kar (normal kar) elde ediyor demektir.

Normal kâr; bir firmanın ekonomik kârının sıfır olduğu denge durumunda, yinede bir maliyet unsuru olarak kâr elde etmesi söz konusu olur

Zarar: Firmanın dengede bulunduğu noktada üretim gerçekleştirirken, fiyat ortalama maliyetten düşük ise firma zarar ediyor demektir.

Firmanın Kapanma Noktası: Piyasa fiyatının ortalama değişken maliyete eşit olduğu yani ortalama değişken maliyetin minimum noktasındaki fiyat düzeyi kapanma noktasıdır. Bu fiyat düzeyinde firma, toplam sabit maliyetleri kadar zarar eder.

Tam Rekabet Piyasasında Kısa Dönem Firma Arz Eğrisi:

Tam rekabet piyasasında faaliyet gösteren bir firmanın kısa dönem arz eğrisi, marjinal maliyet eğrisinin ortalama değişken maliyet eğrisinin üzerinde kalan kısmıdır.

Kısa dönem firma arz eğrisinin ortalama değişken maliyet eğrisinin minimum noktasından başlamasının nedeni, bu düzeyin altındaki bir fiyattan firmanın piyasaya mal satmayacak olmasıdır.

Tam rekabet piyasasında uzun dönemde hiçbir firma aşırı kar elde edemez çünkü aşırı kar sağlayan endüstriye uzun dönemde yeni firmalar girer ve bu da aşırı karların erimesine neden olur. Tüketiciler piyasada ihtiyaçlarını karşılayan malları parça başına en düşük maliyete eşit fiyatlardan satın alacaktır. Piyasa fiyatı uzun dönem ortalama maliyetin minimum düzeyine eşit olacak ve böylece toplumun tüm kaynakları tam olarak kullanılacaktır.

Monopol piyasasında ise endüstriye başka firmaların girişi engellendiği için aşırı kârlar elde etmek her zaman mümkündür. Bunun dışında monopolde, tam rekabetteki durumdan farklı olarak, uzun dönemde kurulan tesisin optimum büyüklükte tesis olması gerekmez. Ayrıca, yine tam rekabettekinden farklı olarak bu tesisin tam kapasite ile kullanılması da gerekmez.

2- PARA POLİTİKASI

2.1. Para Tanımı, Kapsamı ve Çeşitleri

Para, mal ve hizmet değiş-tokuş işlemi için kullanılan araçtır. Takasın yapılmasında kullanılan madeni ve banknot sistemi “para”dır. Bu tanım dar kapsamlı olup, para sadece nakit olmayıp; herhangi bir ödeme aracı parayı ifade eder.

Paranın fonksiyonları

- i. Para değişim (mübadele) aracıdır.
- ii. Para servet saklama aracıdır.
- iii. Para hesap birimidir.

Para İkamesi: Yukarıda sayılan 3 temel fonksiyon çeşitli nedenlerle yerli para yerine yabancı paralar tarafından yerine getirilmesi durumunda ülkede yerli para yerine yabancı paralar kullanılmaktadır. Bu duruma para ikamesi (dolarizasyon) adı verilir.

Paranın Özellikleri:

- Para standart olmalıdır.
- Para genel kabul görmelidir. Hem ülke içinde hem de uluslararası düzeyde para kabul görmelidir.
- Para taşınabilir olmalıdır.
- Para taklit edilmemelidir.
- Para bölünebilirliğe sahip olmalıdır.
- Para dayanıklı olmalıdır. Kolay yıpranmamalıdır.

Para Çeşitleri

Para genel olarak üç kısımda incelenir: Mal para ve madeni para sistemi, İtibari-kağıt para sistemi, Kaydı para.

Bankaların Kaydı Para Yaratması: Bir yatırımcının banka hesabında vadeli mevduat hesabı açtırarak bankaya para yatırması halinde, banka bu tutarın bir kısmını zorunlu karşılık olarak merkez bankasına yatıracak kalan kısmını ise kredi olarak kullanacaktır. Kredi alan kişi bir mal alacak, malı satan taraf elde ettiği parayı bankaya yatıracığı varsayımı altında, başlangıçta bankaya yatırılan para ile ekstra para yaratılması söz konusu olmaktadır.

Banka tarafından yaratılan kaydı para miktarı:

$$M = \frac{A}{r}$$

M: Bankanın yarattığı kaydı para

r: Zorunlu karşılık oranı

A: Bankaya yatırılan ilk para tutarı

Örneğin, bir yatırımcı bankada 100 TL mevduat hesabı açtırmış olsun, zorunlu karşılık oranı %10 ise bankanın yaratacağı kaydı para miktarı:

$$M = \frac{100}{0,10} = 1.000$$

Yukarıdaki formül sistemdeki bankanın herhangi bir serbest karşılık tutmadığı varsayımı altında geçerli olup, bankanın mevduatlar karşılığı uhdesinde tuttuğu serbest karşılıkların oranının ise s ile ifade edildiği bir durumda formül şu şekilde olur;

$$M = \frac{A}{r + s}$$

2.2. Para Piyasası

Para piyasası para arzı ve para talebinin bulunduğu uygun ekonomik ortamdır.

Para Arzı

Para arzı bir ekonomideki toplam para miktarını ifade etmektedir. Para arzı ekonomideki dolaşan toplam paranın ölçüsüdür. Hane halkı ve firmaların ödemelerini gerçekleştirebilmek veya kısa vadeli işlemlerini yapabilmek için kullandıkları varlıkların toplamıdır.

Klasik Yaklaşım göre para bir değişim aracı ve kapsam olarak bir ödeme aracıdır.

Buna göre para arzı

- kağıt ve madeni para ile
- vadesiz mevduattan

oluşmaktadır.

Bu görüşte kullanılan tanım dar para arzı olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

Merkez Bankası tarafından çıkarılan kağıt para ile Hazine tarafından çıkarılan madeni para **asli parayı** oluşturmaktadır.

Kaydi para ise bankalar tarafından üretilen vadesiz mevduatı temsil etmektedir.

Türkiye’de kullanılan para arzı tanımları:

M1= Dolaşımdaki Para+Vadesiz Mevduat (TL, YP)

M2 = M1 + Vadeli Mevduat (TL, YP)

M3 = M2 + Repo + Para Piyasası Fonları + İhraç Edilen Menkul Kıymetler

Repo: Bir menkul kıymetin işlem başlangıç valöründe satılıp, bitiş tarihinde geri alınmasına repo denir.

Repo işlemi yapan taraf karşı tarafa (ters repo yapan tarafa) elindeki devlet tahvili gibi bir menkul kıymeti belirli bir süreliğine rehin vererek borç almaktadır.

Ters repo, reponun karşı tarafıdır. Yani ters repo bir menkul kıymet işlem tarihinde alınıp, bitiş valöründe ise satılır. Diğer bir ifadeyle, ters repoda geri satma taahhüdü ile menkul kıymetin alımı söz konusudur.

Para Talebi

Para talebi hane halklarının, firmaların ve devletin kendilerinde bulundurmak istedikleri para miktarını ifade etmektedir.

Para talebini etkileyen faktörler

- Nüfus ya da parayı talep eden kişi sayısı,
- Ödeme sistemlerinin gelişmesi ve değişmesi. Örneğin kaydi para ve kredi kartı sisteminin gelişmesi,
- Ekonomideki fiyatlar genel seviyesi, gelecek tahminleri ve beklentiler,
- Faiz oranları.

Klasiklere Göre Para Talebi

Klasik yaklaşıma göre Irving Fisher tarafından geliştirilen Miktar Teorisi denklemi;

$$M \times V = P \times Y$$

M = Para Miktarı

V = Paranın Dolaşım Hızı

P = Fiyatlar Genel Seviyesi

Y = Toplam Çıktı (Hâsıla)

Cambridge denklemi;

$$Md = k.P.w$$

Md = Nominal Para Talebi

k = Para olarak tutulmak istenen kısım

P.w = Nominal Servet

Cambridge denkleminde para talebini belirleyen unsurlar

- İşlem motifi
- Servet tutma isteği

a) Keynesyen Para Talebi

Keynesyen para talebi teorisi üç güdü tarafından belirlenmektedir.

İşlem güdüsü günlük ihtiyaçların giderilmesi için talep edilen para miktarının göstergesidir. İşlem güdüsü ile para talebi ve gelir arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Bir başka ifade ile gelir düzeyi arttıkça tüketim artmaktadır. Para mübadele için kullanılır.

İhtiyat güdüsü bireylerin geleceğini teminat altına alma ve tedbir amaçlı talep ettiği para miktarıdır.

Spekülasyon güdüsü paranın değer biriktirme aracı olarak kullanılması sonucu talep edilen para miktarının göstergesidir. Tahvil fiyatlarının düşmesi ya da faiz oranlarının yükselmesi beklentisi spekülasyon para talebini ifade etmektedir. Faiz oranı ve spekülasyon amaçlı para talebi arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Spekülasyon güdüsü Klasik Yaklaşımda bulunmamakta, Keynesyen Ekonomide bulunmaktadır.

Likidite Tuzağı Keynes’in geliştirdiği ve para talebinin faiz oranlarına sonsuz esnek olduğu durumu belirten bir kavramdır. Keynes faiz oranlarının düşebileceği son bir alt limitin olduğunu ve bu seviyede bireylerin faiz oranlarının yükselmesi ya da tahvil fiyatlarının düşeceği beklentisi ile ellerindeki parayı tutmak isteyeceklerini belirtmiştir.

Monetarist Para Talebi

Monetarist para talebi teorisi Milton Friedman tarafından geliştirilen ve Cambridge yaklaşımına benzer bir teoridir. Modern Miktar Teorisi olarak da adlandırılmaktadır. Bir malın talebini etkileyen faktörlerin para için de geçerli olduğunu savunmaktadır.

Modern Miktar Teorisine göre para tutma nedenleri:

- ⌚ Fiyatlar genel düzeyidir. Fiyatlar genel düzeyi ile para talebi arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır.
- ⌚ Enflasyon beklentileridir. Enflasyon oranının paranın satın alım gücünü etkilemesi nedeni ile para talebi de etkilenmektedir.
- ⌚ Reel gelir düzeyi elde tutulan parayı etkilemektedir. Friedman gelir kavramını sürekli gelir hipotezi ile ifade etmektedir. Tüketim fonksiyonu da sürekli gelire bağlıdır. Uzun dönemli geliri temsil etmektedir.
- ⌚ Faiz oranları elde tutulan paranın alternatifleri için önem arz etmektedir. Nakit paranın faiz getirisi yoktur. Faiz getirisi elde etmek için tahvil ve hisse senedi gibi alternatif araçlara yönelmek gerekir.
- ⌚ Beşeri sermaye nitelik ve yetenek olarak işgücünün kendini desteklemesidir. Beşeri sermaye ne kadar yüksek olursa birey o kadar çok para tutmak istemektedir.

Para Tutma Nedenleri		
Klasik görüş	Keynesyen görüş	Monetarist görüş
İşlem amaçlı	İşlem amaçlı	Fiyatlar genel düzeyi
Servet tutma	Servet tutma	Enflasyon beklentileri
	İhtiyat amaçlı	Reel gelir düzeyi
		Faiz oranları
		Beşeri sermaye düzeyi

2.3. Finansal Piyasalar

Finansal piyasalar fon arz ve talebinin bulunduğu ve fon arz edenler ile fon talep edenler arasında aktarımı sağlayan piyasalardır.

Finansal piyasalar vade açısından ikiye ayrılır:

🌀 **Para Piyasası** kısa vadeli fon arz-talebinin bulunduğu piyasa olup, en önemli kurumları bankalardır.

🌀 **Sermaye Piyasası** uzun vadeli fon arz-talebinin bulunduğu piyasadır. Tahvil gibi faiz getirisi olan araçları ihraç edenler ve ihraç edenlerden alan tarafların bu araçları başka taraflara da satabildiği piyasa olarak da tanımlanmaktadır.

Para piyasası ve sermaye piyasası farkları:

🌀 **Fonun vadesi:** Para piyasası kısa vadeli fon arz-talebi, sermaye piyasası uzun vadeli fon arz talebinin gerçekleştiği piyasalardır.

🌀 **Fonun kullanım yeri:** Para piyasası dönemsel ve süreklilik arz etmeyen ihtiyaçların finansmanını, sermaye piyasası uzun dönemli ve süreklilik içeren sermaye yatırımlarının finansmanını sağlamaktadır.

🌀 **Riski üstlenen taraf:** Para piyasasında yapılan işlemlerde risk finansal kurum tarafından üstlenilmektedir. Sermaye piyasasında tahvil ve hisse senedi alan kişi riski de üstlenmektedir.

🌀 **Getiri düzeyi:** Para piyasasında faiz düşük ve buna bağlı olarak getiri de düşük seviyededir. Sermaye piyasasının riski yüksek olduğu için faiz oranı yüksektir. Bu piyasada para piyasasına göre yatırımcının getirisi de yüksek olmaktadır.

2.4. Merkez Bankaları

Merkez Bankası bankaların bankası olarak bilinir.

Genel olarak merkez bankaları

- kar amacı gütmeyen,
- finansal piyasalar ve bankacılık sektörü üzerinde etkisi bulunan ve
- ekonominin yönetilmesinde önemli görevlere sahip olan bankalar

olarak tanımlanmaktadır.

Merkez Bankalarının temel görevi para politikasını yönetmektir.

Merkez Bankalarının başlıca görevleri

- Banknot ve kâğıt para basmak. Para yaratma yani emisyon olarak adlandırılan bu kavram Merkez Bankalarının tekelindedir.
- Ekonomi politikasına göre para politikası amaçlarını gerçekleştirmek. Bu hedef doğrultusunda yerli paranın değerini korumaktır.
- Kredi politikaları gerçekleştirmek
- Altın ve döviz rezervi bulundurup bu rezervleri ulusal politikalar doğrultusunda yönetmek
- Hükümet ve bankalar adına son kredi mercii olmak

Merkez Bankalarının ekonomi üzerindeki etkileri

- Faiz oranını kontrol ederek yatırımları ve dolayısıyla istihdam ve üretim hacmini etkilemektedir.
- Fiyat istikrarının korunması amacıyla para arzını kontrol eder.
- Döviz arz ve talebini yönetmek için piyasaya döviz satıp, piyasadan döviz satın alabilir.

Merkez Bankalarının bağımsızlığı

- politik baskıların bulunmadığı ve
- para politikalarının uygulanmasında bankanın bağımsız bir şekilde karar alma ve
- gerekli düzenlemeleri yapabildiğini

ifade etmektedir.

Bağımsız bir yapıya sahip olma gereksinimi her ülkenin Merkez Bankalarına göre farklılık gösterebilmektedir. Bazı ülkelerde Merkez Bankası üzerinde merkezi hükümetin herhangi bir etkisi bulunmaz iken, bazı ülkelerde kısmi ya da tam egemenlik görülebilmektedir.

2001 yılında Türkiye’de yaşanan ekonomik kriz sonrasında TCMB’nin bağımsızlığı güçlendirilmiştir. 25 Nisan 2001 tarihinde 1211 sayılı Kanun’da yapılan değişiklikle, ilk olarak **TCMB’nin temel amacının fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek** olduğu belirtilmiştir.

2001 yılında Merkez Bankası Kanunu’nda yapılan değişiklikle

TCMB’nin Hazine ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarına

- Avans vermesi,
- Kredi açması ve
- Hazine ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ihraç ettiği borçlanma araçlarını *birincil piyasadan satın alması*

yasaklanmıştır.

Bretton Woods Para Sistemi

Bretton Woods sistemi, II. Dünya Savaşı sırasında 1944 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nin New Hampshire eyaleti Bretton Woods kasabasında toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansında ortaya çıkan iktisadi sistemdir.

Bretton Woods’ta yapılan toplantıya 44 ülke katılmış olup, Uluslararası Para Anlaşması ile uluslararası ödemelerde kullanılacak yeni bir sistem geliştirilmiştir.

Bretton Woods anlaşmasına göre ABD Doları altına endekslenmiş diğer ülkelerin para birimleri de ABD Dolarına endekslenmiştir.

Bretton Woods sistemiyle birlikte Dolar, altına dönüşebilen uluslararası tek para birimi olarak kabul edilmiş ve 1 ons altın 35 dolara sabitlenmiş olup, ABD doları pariteden altına çevirmeyi kabul etmiştir.

Bu anlaşma çerçevesinde Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası kurulmuştur.

Bu sistem 1971 yılına kadar sürmüştür.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TCMB temel amacını *fiyat istikrarını sağlamak* olarak belirlemiştir.

TCMB'nin başlıca fonksiyonları şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Para arzında bulunmak ya da kâğıt para basmak,
- Bankalara kredi sağlamak ve bu kredilerin denetimini gerçekleştirmek,
- Döviz alımı ve satımı yapmak,
- Devlet tahvillerinin alımı ve satımını yapmak,
- Bankaların zorunlu karşılıklarını belirlemek,
- Yerli paranın istikrarını sağlamak,
- Hazine ve devletin işlemlerini yapmak,
- Reeskont ve faiz oranlarını belirlemek.

Gerekli **para politikası kararları** Merkez Bankası bünyesinde bulunan **Para Politikası Kurulu (PPK)** tarafından alınmaktadır.

TCMB Bilanço Yapısı

Aktifler	Pasifler
Dış Varlıklar	Döviz Yükümlülükleri
İç Varlıklar	TCMB Parası

Rezerv Para = Emisyon + Bankalar Mevduatı + Fon Hesapları + Bankacılık Dışı Kesimin Mevduatı

Diğer Merkez Bankası Parası = Açık Piyasa İşlemleri + Kamu Mevduatı

Parasal Taban = Rezerv Para + Net Açık Piyasa İşlemleri

TCMB Parası = Parasal Taban + Kamu Mevduatı

Dış Varlıklar: Uluslararası ödemeler için oluşturulan rezervi gösterir.

Bu kapsamdaki varlıklar:

- Altın hesabı,
- Konvertibl para hesapları,
- Muhabir hesapları,
- Dış krediler
- Diğer aktifler

İç Varlıklar: Bu kapsamdaki varlıklar

- Bankacılık sektörüne kullandırılan krediler
- İMF acil yardım takip hesabı
- TMSF'ye açılan krediler
- Değerleme hesabı

Emisyon: Piyasadaki banknot miktarını göstermektedir.

Bankalar Mevduatı: Zorunlu karşılıklar ve serbest rezervleri belirtmektedir.

Enflasyon Hedeflemesi

Enflasyon hedeflemesi, enflasyon oranı için yıllık ya da daha uzun süreli bir hedefin ya da hedef aralığının rakamsal olarak kamuoyuna duyurulduğu ve ekonomik birimlerin fiyat istikrarının para politikasının nihai ve öncelikli amacı olduğuna ikna edildiği bir para politikası stratejisidir.

1970'li yıllarda ortaya çıkan petrol krizi sonrası dünyada yüksek enflasyon meydana gelmiş ve bunun sebebi olarak da para politikası olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır. Bu nedenle uzun dönem para politikasının amacının fiyat istikrarı olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. İlk kez Yeni Zelanda fiyat istikrarını sağlamak amacıyla enflasyon hedeflemesine geçen ülke olmuştur. Türkiye'de 2001 yılında TCMB kanununda yapılan değişiklik ile merkez bankasının nihai hedefi fiyat istikrarı olarak belirlenmiş, başlangıçta merkez bankası örtülü enflasyon hedeflemesi stratejisi izlemiş, 2006 yılından itibaren doğrudan enflasyon hedeflemesi stratejini uygulamaya başlamıştır.

Fiyat istikrarının olmadığı bir ekonomide:

- ✓ Finansal piyasalar etkin çalışmaz, fon arz edenlerle fon talep edenleri karşılaşmasını sağlayacak altyapı etkin işlemez.
- ✓ Risk algısı ve geleceğe güven azalacağından, yüksek riskten dolayı nominal ve reel faiz oranları sürekli yükselme eğiliminde olur.
- ✓ Maliye politikasının işlerliği yara alır, maliye politikasına güvensizlik artar.
- ✓ Mal ve hizmet fiyatlarını arttıramayan kesimden arttırabilen kesime bir gelir transferi olarak, gelir eşitsizliğini artırır.

Ara Hedefler ve Parasal Hedefleme

Merkez bankası nihai hedefi olan fiyat istikrarını sağlamak için doğrudan enflasyon hedeflemesi stratejisi yerine enflasyonu etkileyen bazı kalemleri ele alarak enflasyonu dizginlemeye çalıştığı stratejiye ara hedefleme denir.

Üç çeşit ara hedefleme stratejisi vardır.

Bunlar:

- a) Parasal hedefleme,
- b) Kur çapası ve
- c) Merkez Bankası bilanço hedeflemesidir.

Faiz Koridoru

Faiz Koridoru, merkez bankasının gecelik borç verme faizi ile borçlanma faizi arasında kalan alandır. Faiz koridoru nihai hedef olan fiyat istikrarını sağlamak amacıyla kullanılır.

Faiz koridorunun bant aralığı arttıkça merkez bankasının politika esnekliği artar, bandın daralması ise tersine bir sonuç doğurur.

Kontrol Ufku

Para otoritesi tarafından politika faizlerinde meydana getirilen değişikliğin enflasyon üzerinde yapacağı nihai etki süresine "kontrol ufku" adı verilir.

Ülkeye göre farklılık gösterir. Genellikle 12 ay ila 24 ay arasında değiştiği kabul edilir.

- Para otoritesinin piyasalar nezdindeki itibarı,
 - etkin ve şeffaf işleyen finansal piyasaların varlığı,
 - arbitraj imkanlarının ortadan kaldırılması
- gibi faktörler kontrol ufkunun kısılmasını sağlayabilir.

Emisyon: “Tedavüldeki banknotlar” anlamına da gelen emisyon hacmi, Merkez Bankası tarafından piyasaya sürülen banknotların toplam tutarını ifade eder.

Emisyon hacmi, aşağıdaki durumlara göre değişkenlik gösterebilir:

- Ülkedeki ekonomik faaliyetler
- Demografi
- Maaş ve vergi ödemeleri
- Bayramlar
- Diğer toplu ödeme ve tahsilat

2.5. Para Politikası

Genel itibarı ile ekonomik hedeflere ulaşmak için kullanılan ekonomi politikası araçları;

- ✓ Para politikası
- ✓ Maliye politikası
- ✓ Dış ticaret politikaları
- ✓ Fiyat ve gelir politikalarıdır.

2.5.1. Para Politikası Araçları

- Açık piyasa işlemleri,
- Reeskont oranı,
- Zorunlu Karşılıklar,
- Selektif Krediler,
- Kredi tavanı ve tabanı.

Sterilizasyon

Merkez bankası dalgalı kur sisteminde döviz kurlarına müdahale etmemektedir. Ancak aşırı dalgalanmanın olduğu dönemlerde volatilitiyi düşürmek amacıyla piyasadan döviz almakta veya piyasaya döviz satmaktadır.

TCMB döviz kurlarındaki dalgalanmayı azaltmak amacıyla örneğin piyasadan döviz alması halinde karşılığında piyasaya TL verecektir. Bu durumda da TL faiz oranları düşecektir. Bu durumu engellemek amacıyla TCMB'nin açık piyasa işlemleri ile piyasadan TL çekmesi durumuna “sterilizasyon” adı verilir.

2.5.2. Para Politikası Amaçları

- ☞ Fiyat istikrarını sağlamak
- ☞ Tam istihdam düzeyi sağlamak
- ☞ Finansal piyasalarda istikrar sağlamak
- ☞ Döviz kurlarında istikrar sağlamak
- ☞ Faiz oranlarında istikrar sağlamak
- ☞ Ekonomik büyüme hedefini gerçekleştirmek
- ☞ Dış Ödemeler Dengesini Sağlamak

2.5.3. Para Politikası Çeşitleri

2.5.3.1. Daraltıcı Para Politikası

Daraltıcı para politikası para politikası, uygulamada toplam para miktarının azaltılmasına yönelik bir hamleyi içermektedir. Yani para arzı azaltılmaktadır. Diğer bir adı sıkı para politikasıdır. Özellikle enflasyonun görüldüğü ekonomilerde kullanılmaktadır.

2.5.3.2. Genişletici Para Politikası

Genişletici para politikası para politikası, uygulamada toplam para miktarının artırılmasına yönelik bir hamleyi içermektedir. Yani para arzı artırılmaktadır. Diğer bir adı gevşek para politikasıdır. Özellikle daralmanın ve işsizliğin görüldüğü ekonomilerde kullanılmaktadır. Üretim hacminin düştüğü, işsizliğin görüldüğü durumlarda milli geliri arttırmak için genişletici para politikası uygulanmaktadır.

3- MALİYE POLİTİKASI

3.1. Maliye Politikası Kapsamı

Belirlenen ekonomik hedeflere ulaşmak için mali araçların kullanılmasına ve bu araçların kullanıma politikasına maliye politikası denir.

3.1.1. Kamu Giderleri

Kamu harcamaları, kamusal ihtiyaçların giderilmesi amacıyla gerçekleştirilen harcamalardır.

Ekonomik sınıflandırmaya göre kamu harcamaları üçe ayrılmaktadır:

* **Cari Harcamalar** devlet faaliyetlerinin etkin bir biçimde sürdürülebilmesi için yapılan harcamalardır. Üretim kapasitesini artırıcı etkileri bulunmaktadır. Cari harcamalarda en önemli pay personel ödemelerindedir.

* **Yatırım Harcamaları** devletin alt ve üstyapıya yönelik harcamalarıdır. Toplumun ihtiyaçları doğrultusunda eğitim, sağlık, ulaşım ve güvenlik hizmetlerden yararlanabilmesi için devletin yaptığı baraj, okul, köprü vb. yatırım harcamalarıdır.

* **Transfer Harcamaları** üç şekilde yapılabilmektedir.

- Kamu borçlarının **faiz ödemeleri** yolu ile gelir dağılımına etkide bulunmaktadır.
- **Vergi muafiyeti** ve **mali yardımlar** yolu ile mali transferler yapılmaktadır.
- Ayrıca muhtaç kimselere, dul ve yetimlere **sosyal yardım** yolu ile transfer harcamaları yapılabilmektedir.

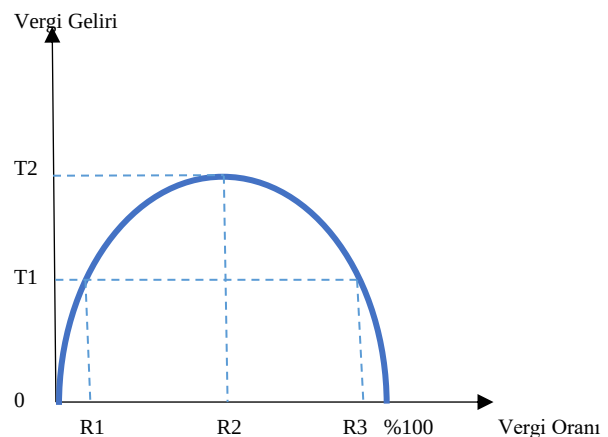
3.1.2. Kamu Gelirleri

Kamu harcamalarının finansmanında kullanılan kamu gelirleri; **vergi, harç, şerefiye, resim, parafiskal gelirler, fon gelirleri, mali tekel, mülk ve teşebbüs gelirleri, senyoraaj gelirleri, bağış ve yardımlar, para ve vergi cezalarıdır.** Kamu gelirleri, kamu harcamalarını karşılamadığı takdirde devletler borçlanma yoluna gidebilirler. Borçlanma bir kamu geliri olmamakla birlikte kamu harcamalarının finansmanında kullanılan bir araçtır.

Toplam vergi yükü bir ülkede belli bir dönemde ödenen vergilerin ekonomide oluşturduğu yükü ifade etmektedir. Toplam vergi yükünü ülkedeki belli bir bölge için veya belli bir sektör için de hesaplamak mümkündür.

$$\text{Toplam Vergi Yükü} = \text{Toplam Vergi Hasılatı/GSMH}$$

Laffer Eğrisi: Arthur Laffer, devletin vergi gelirleri ile vergi oranı arasında ilişki olup olmadığını araştırmış aşağıdaki şekildeki gibi bir sonuca ulaşmıştır.

Şekil incelendiğinde, vergi oranı belirli bir seviyeye kadar (R2) artırılması halinde toplam vergi geliri artış göstermektedir. Eğer ilgili seviyeden sonra vergi oranı halen artırılmaya devam ederse, vergi gelirleri azalmaya başlamaktadır.

Şekilde yer alan çana benzer eğrinin nedeni verginin gelir etkisi ve ikame etkisidir. Örneğin emek üzerinden alınan vergilerin artırılması halinde çalışan kişinin reel alım gücü azalacaktır, yani verginin artması reel geliri düşürecektir. Bu nedenle kişi çalışma yerine dinlenmeyi tercih edecektir. Çalışma durumunun alternatifi dinlenmedir. Eğer ücret üzerinden alınan vergi azaltılırsa bu durumda kişi daha fazla çalışmayı tercih edecektir.

Düşük vergi düzeylerinde, pozitif gelir etkisi negatif ikame etkisinden mutlak olarak daha yüksek olduğundan, emek arz edenler çalışmayı dinlenmeye tercih edecekler ve daha fazla çalışıldığı için de vergi geliri artacaktır. Ancak Vergi oranının belli bir eşik değerin üzerine çıkması durumunda, pozitif gelir etkisi negatif ikame etkisinden daha düşük olacak ve çalışma tercihi azaldığı için vergi gelirlerinde de bir azalış olacaktır.

Ricardocu Denklik Hipotezi

Bu hipoteze göre, cari dönemde yapılan vergi indirimleri ile uygulanan maliye politikasının reel ekonomik aktivite üzerinde etkisi yoktur, yani bu şekilde uygulanan maliye politikası nötrdür. Bunun sebebi, bazı ekonomik birimlerin vergi indirimi nedeniyle ortaya çıkacak kamu açıklarının gelecekte vergi artırımına neden olacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır.

Bugün yapılan vergi indirimine karşılık bazı birimler (tüketimden ziyade) tasarruflarını artırmaya başlar. Sonuç olarak vergi indirimi nedeniyle tüketim artışı ve ekonomik canlanma oluşmaz.

3.1.3. Bütçe

Bütçe kavramı, kamu kurum ve kuruluşlarının belirli bir dönemdeki gelir ve giderlerinin tahmin edildiği, bu gelirlerin toplanmasına ve giderlerin yapılmasına izin verilen belge olarak ifade edilmektedir. Bütçe, yürürlük süresi genellikle bir yıl olan bir kanun türüdür.

Bütçe İlkeleri

Genellik İlkesi: Devletin tüm gelir ve giderlerinin ayrı ayrı ve tam olarak bütçede gösterilmesidir. Gelir ve giderler ayrı ayrı hesaplarda gösterilmeli ve bir gelir özellikle bir gidere tahsis edilmemelidir.

Birlik İlkesi: Devletin tüm gelir ve giderlerinin tek bir bütçe içinde yer almasıdır.

Yıllık Olma İlkesi: Bütçe ile verilen gelir toplama ve harcama yapma izni genellikle bir yıllık olmaktadır.

Önceden İzin Alma İlkesi: Belli bir mali yılda verilecek olan gelir toplama ve harcama yapma yetkisinin söz konusu mali yıl başlamadan önce meclis tarafından yürütme organına verilmesini ifade etmektedir.

Alenilik İlkesi: Bütçenin her aşamasında ortaya çıkan tüm belgelerin gerçeği yansıtması ve bütçeyle ilgili bilgi ve belgelerin kamuoyuna sunulmasıdır.

Anlaşılır Olma İlkesi: Bütçede yer alan her türlü bilgi ve belgenin herkes tarafından kolayca anlaşılabilir şekilde hazırlanmasıdır.

Subjektif Doğruluk (Samimiyet) İlkesi: Gelir ve giderlerin doğru ve gerçeği yansıtacak şekilde hazırlanması için tahmini yapan kişilerin dürüst ve samimi olmasının gerekliliğini ifade eder.

Objektif Doğruluk İlkesi: Bütçe gelir ve gider tahminleri yapılırken rasyonel davranılmasını ve ülkenin ekonomik koşullarına uygun tahminler yapılmasını ifade etmektedir.

Denklik İlkesi: Bütçede yer alan gelir ve giderlerin birbirine denk olmasına denklik ilkesi denilmektedir.

Bütçe Açıkları ve Bütçe Fazlaları

Kamu giderlerinin kamu gelirlerini aşması olarak ifade edilen bütçe açığı günümüzde devletlerin başlıca sorunlarından bir tanesidir.

Bütçenin açık vermesinin başlıca nedenleri:

☞ *Kamu Harcamalarının Hızlı Artışı*

☞ *Kamu Gelirlerinin Yavaş Artışı*

☞ *Borçlanma*

Bütçe Sistemleri

Geleneksel Bütçe Sistemi: Geleneksel bütçe sisteminde bütçe ödenekleri belirlenirken hizmeti sunacak olan kurumun ihtiyaçları göz önünde bulundurulmaktadır. Bu bütçe daha çok girdi odaklıdır. Bütçe ödenekleri ile kamu kurumlarının bir yıllık süre içinde yapacağı tahmin edilen harcamaların karşılanması amaçlanır. Geleneksel bütçenin neden olduğu sorunları gidermek amacıyla performans bütçe, program bütçe ve planlama-programlama bütçe sistemleri geliştirilmiştir.

Performans Bütçe Sistemi: Eldeki kaynaklarla en yüksek hizmet çıktısı sağlanmaya çalışılır. Performans bütçe sisteminde amaç, kamu kesiminin etkinliğini arttırmaktır. Bunu sağlamak için de kamu hizmetlerinin gerçekleşme derecesi ölçülür. *Türkiye’de bu bütçe sistemi uygulanmaktadır.*

Program Bütçe Sistemi: Kamu hizmetlerinin belirli bir plan ve programa bağlanarak gerçekleştirilmesidir. Hedeflere ulaşmak amacıyla her program için hedefe yönelik ödenekler tahsis edilir. Performans bütçeden farkı eldeki kaynaklarla en yüksek faydanın hangi hizmetlerle sağlanabileceğini araştırmasıdır.

Planlama-Programlama-Bütçeleme Sistemi: Planlama, programlama, bütçeleme ve sistem analizi aşamalarından oluşmaktadır. Etkinliğin sağlanması için hedefleri gerçekleştirebilecek hizmet programları, alt programlar, faaliyet-proje sınıflaması ve faaliyet-proje aşamasından başlayarak hizmetlerin fayda-maliyet analizi yapılır. Hazırlanan programlar arasından en uygunu seçilerek ödenekler hizmetlere tahsis edilir.

Sıfır Tabanlı Bütçeleme Sistemi: Geçmiş yıllarda kamu kuruluşlarına veya belli hizmetlere tahsis edilen ödeneklerin miktarına bakılmaksızın, hizmetler her yıl ilk kez yapılmış gibi kabul edilerek ödenek tahsis edilmesi ve bütçe tasarısının bu şekilde hazırlanmasıdır.

3.1.4. Maliye Politikası Araçları

🔗 **Kamu harcamaları** ülkede devletin faaliyetleri için yapılan harcamaları ifade etmektedir. Kamu harcamaları ekonomide durgunluk ya da işsizlik dönemlerinde kullanılan bir araçtır.

🔗 **Vergiler** devletin maliye politikalarında kullandığı en önemli araçtır. Vergiler kamunun geliridir. Bireylerin ve firmaların harcama kapasitelerini etkileyen bir araçtır. Devlet vergi geliri ile yaptığı harcamaları finanse etmektedir.

🔗 **Borçlanma** aracı devletin bütçe açığı vermesi durumunda bu açığın gelirler ile kapatılamaması nedeni ile kullanılmaktadır. Devletin iç borçlanma yöntemi, devlet iç borçlanma senetlerini satışa çıkarması ile gerçekleşmektedir.

Maliye politikasının amaçları üçe ayrılmaktadır:

- Ekonomik istikrar,
- Gelir dağılımında adalet,
- Ekonomik büyüme ve kalkınma.

Ekonomik istikrar, hem fiyat istikrarını hem de tam istihdamı ifade etmektedir.

Deflasyon ve Maliye Politikası

Tam istihdam düzeyindeki milli gelir potansiyel milli gelir seviyesi olup, eğer ekonomi potansiyel milli gelir seviyesinin altında dengeye gelmekte ise söz konusu ekonomide deflasyonist açık var demektir.

Deflasyonist açığın olduğu bir ekonomide yaygın bir işsizlik ve talep yetersizliği söz konusu olup, bu sorunun çözümü için genişletici para veya maliye politikaları veya her ikisi birlikte kullanılabilir.

Ancak yapılan genişletici maliye politikasının para piyasalarına etkisi faiz oranlarında bir artış olacağından özel sektör yatırımlarını dışlayıcı etkisi de olacaktır.

Otomatik İstikrarlandırıcılar (Stabilizatör)

Otomatik istikrarlandırıcılar, ekonomik sorunların ortaya çıktığı enflasyonist, deflasyonist veya durgunluk gibi iktisadi kriz dönemlerinde devreye girerek, krizin daha da derinleşmesini engelleyen dengeleyici unsurlardır.

Otomatik istikrarlandırıcılara en iyi örnekler

- İşsizlik sigortası,
- Artan oranlı gelir vergisi tarifesı,
- Tarımsal destek alımları,
- Bireylerin tasarrufları.

Monetaristlere Göre Maliye Politikası Etkinliği

Milton Friedman'ın öncülüğünü yaptığı parasalcı görüşe göre maliye politikası kısa dönemde geçici olarak etkili olup bunun nedeni ise ücret ve fiyatların hem aşağı hem yukarı yönlü esnek olması ile ekonominin uzun dönemde tam istihdam gelir düzeyinde dengede olması varsayımlarıdır.

Sonuç olarak monetaristler Maliye politikasının uzun dönemde herhangi bir gelir artırıcı etkisi olmadığını öne sürerler.

3.1.5. Maliye Politikası Çarpanı

Kamu harcamaları ve vergilerde görülen değişimler milli geliri aynı düzeyde etkilememektedir. Maliye politikası uygulamalarının milli geliri ne düzeyde etkilediği çarpan katsayısı ile açıklanmaktadır.

c = Marjinal Tüketim Eğilimi

olmak üzere:

$$\text{Kamu Harcamaları Çarpanı} = \frac{1}{1 - c}$$

$$\text{Vergi Çarpanı} = \frac{-c}{1 - c}$$

$$\text{Transfer Harcamaları Çarpanı} = \frac{c}{1 - c}$$

Örnek: Tüketicilerin elde ettiği gelirin %90'ını tükettiği bir ekonomide, marjinal tüketim eğilimi 0,90 olur.

Bu durumda;

$$\text{Kamu Harc. Çarpanı} = \frac{1}{1 - 0,90} = 10$$

(Yatırım harcamalarındaki 100 br. Artış, geliri 1000 br. Artırır.)

$$\text{Vergi Çarpanı} = \frac{-0,90}{1 - 0,90} = -9$$

(Vergilerdeki 100 br. Artış, geliri 900 br. Azaltır)

$$\text{Transfer Harca. Çarpanı} = \frac{0,90}{1 - 0,90} = 9$$

(Transfer harcamalarındaki 100 br. Artış, geliri 900 br. Artırır.)

Denk bütçe çarpanı

Bütçe denkleğinin sağlanması halinde bütçenin gelir düzeyine olan etkisini göstermektedir.

Denk bütçe durumunda harcamalar ve gelirler eşit olmaktadır. Denk bütçe çarpanı;

$$\frac{1}{1 - c} - \frac{-c}{1 - c} = 1$$

Kamu harcamalarında artış ve aynı birimde vergilerin artırılması ile denk bütçe sağlanmaktadır. Ancak çarpan etkisiyle kamu harcamalarının artması gelir düzeyini de arttıracaktır.

Açık ekonomide çarpanlar

Açık ekonomide ihracat ve ithalat söz konusudur.

X: ihracat

M: İthalat, $M = m_0 + mY$

T: Vergi, $T = mT_0 + tY$

Vergilerin milli gelire bağlı olduğu açık bir ekonomi için model aşağıdaki şekilde olacaktır:

$$\text{Harcama Çarpanı, } kh = \frac{1}{1 - c(1 - t) + m}$$

$$\text{Vergi Çarpanı, } kt = \frac{-c}{1 - c(1 - t) + m}$$

$$\text{Transfer Çarpanı, } ktr = \frac{c}{1 - c(1 - t) + m}$$

3.2. Maliye Politikası Çeşitleri

🔗 **Daraltıcı maliye politikası** maliye politikası uygulamasında kamu harcamalarında azalış ya da vergi oranlarında artış ile uygulanan politikadır.

Özellikle **enflasyonun görüldüğü** ekonomilerde kullanılmaktadır. Toplam gelirin arttığı durumlarda fiyatlar genel düzeyinde görülen artışları engellemek için daraltıcı maliye politikası uygulanmaktadır. Bu hedef doğrultusunda milli gelir düzeyi ve faiz oranları düşer.

☞ **Genişletici maliye politikası** maliye politikası uygulamasında kamu harcamalarında artış ya da vergi oranlarında azalış yapılmaktadır.

Durgunluğun ve işsizliğin görüldüğü durumlarda devlet yatırım harcamaları ile istihdam alanı yaratmakta, gelir düzeyini arttırmaktadır. Vergi oranlarının düşürülmesi firmaların maliyetlerini azaltarak kaynaklarını daha çok üretim kapasitesi için kullanma fırsatı sağlamaktadır. Milli gelir düzeyi ve faiz oranları genişletici maliye politikaları ile yükselmektedir.

Mal piyasasının dengesini IS eğrisi temsil etmektedir. Buna göre “Y” milli gelir seviyesi ve “i” faiz oranının bileşiminde mal piyasası dengesi bulunmaktadır.

IS eğrisi sadece maliye politikalarından etkilenmektedir.

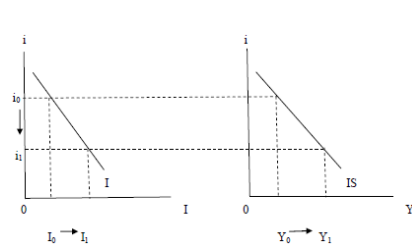
IS eğrisinin kaymasına neden olan faktörler;

☞ Genişletici maliye politikası IS eğrisini sağa, daraltıcı maliye politikası IS eğrisini sola kaydırır.

☞ Kamu harcamalarında artış görülmesi IS eğrisini sağa kaydırır.

☞ Vergi oranlarında azalma IS eğrisini sağa kaydırır.

IS mal piyasasının dengesini göstermektedir.

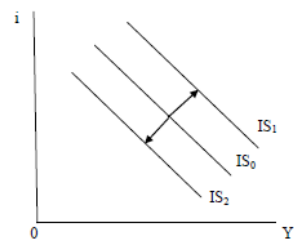

Grafik’de IS eğrisinin nasıl meydana geldiği görülmektedir. Grafiklerden de anlaşılacağı üzere, **yatırım ve faiz oranları**

arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yani faizlerin düştüğü bir durumda yatırımlar artmaktadır. Yatırımların artması durumunda da milli gelir seviyesi artış göstermektedir. Bu ilişkilerin sonucunda faiz oranları ile milli gelir seviyesi arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. **Yatırım-Tasarruf eğrisi** olarak da bilinen IS eğrisi bu negatif ilişkiyi ifade etmektedir. IS eğrisindeki kaymalar ise maliye politikaları ile gerçekleşmektedir.

Yukarıdaki Grafik’de ekonomi ilk durumda IS_0 eğrisinde dengededir.

Genişletici maliye politikası uygulandığı durumda yani vergi oranları düşürüldüğünde ya da kamu harcamaları arttırıldığında **eğrinin sağa kayması** ile IS_1 eğrisi elde edilmektedir.

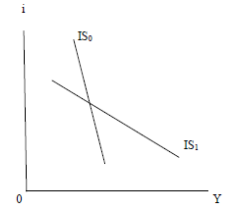
Daraltıcı maliye politikası uygulandığında yani vergi oranları arttırıldığında ya da kamu harcamaları azaltıldığında **eğrinin sola kayması** ile IS_2 eğrisi meydana gelmektedir.

IS eğrisinin eğimi yatırımlar

ve faiz oranı arasındaki esneklikle ilgilidir.

Yatırımların faiz esnekliğinin yüksek olduğu durumda IS eğrisi daha **yatık** bir eğri olurken; **yatırımların faiz esnekliğinin düşük olduğu** durumda ise IS eğrisi daha **dik** bir eğri haline gelmektedir.

Yandaki Grafik’te görüldüğü üzere, IS_1 eğrisi yatırımların faiz esnekliğinin yüksek, IS_0 eğrisi yatırımların faiz esnekliğinin düşük olduğunu göstermektedir.

IS Eğrisinde Komşu ve Yabancı Bir Ülkenin Gelirindeki Artışın Etkisi

Komşu ve yabancı bir ülkenin geliri arttığında, yerli ülke ile bu ülke arasında dış ticaretin olduğu varsayımı altında, yerli ülkenin ihracatı artar. Bu durumda net ihracat (NX_0) artacak ve toplam talep yükselir. Otonom harcama (A_0) düzeyi artacağı için IS eğrisi yukarı doğru kayar

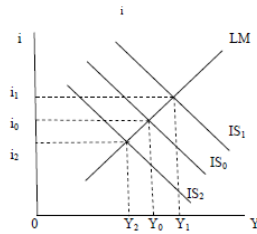
3.3. Mal ve Para Piyasalarında Denge

IS-LM analizi mal ve para piyasalarının denge seviyesini göstermektedir.

IS mal piyasasını, LM ise para piyasasını temsil etmektedir.

Para politikasının ve maliye politikasının da ekonomiye olan etkilerini anlamak için IS-LM analizi önem arz etmektedir.

IS-LM dengesi yani mal piyasası ve para piyasası dengesi IS ve LM eğrilerinin kesiştiği yerde gerçekleşmektedir. Denge noktası yukarıdaki Grafik’te gösterildiği üzere A noktasında gerçekleşmektedir. Bu denge noktasında denge faiz oranı ve denge milli gelir düzeyi birleşimi üzerinden mal ve para piyasası eşitliği gösterilmektedir.

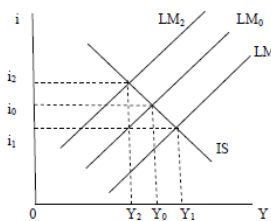

Yandaki Grafik’te daraltıcı ve genişletici maliye politikalarının etkileri görülmektedir.

☞ Genişletici maliye politikası sonucunda IS_0 eğrisi sağa kayarak IS_1 eğrisi olmaktadır. Bu politikanın sonucu olarak milli gelir seviyesi Y_0 ’dan Y_1 seviyesine çıkmıştır. Faiz oranı da i_0 ’dan i_1 seviyesine yükselmektedir.

☞ Daraltıcı maliye politikası sonucunda IS_0 eğrisi sola kayarak IS_2 eğrisi olmaktadır. Bu politikanın sonucu olarak milli gelir seviyesi Y_0 ’dan Y_2 seviyesine gerilemiştir. Faiz oranı da i_0 ’dan i_2 seviyesine düşmüştür.

Şekil 6: Para Politikalarının IS-LM Eğrilerine Etkileri

Para politikalarının etkileri üstteki şekil 6’da yer alan Grafikteki gibidir.

☞ Genişletici para politikası sonucunda LM_0 eğrisi sağa kayarak LM_1 eğrisi olmaktadır. Bu politikanın sonucu olarak

milli gelir seviyesi Y_0 'dan Y_1 seviyesine yükselmiştir. Faiz oranı da i_0 'dan i_1 seviyesine düşmüştür.

☞ Daraltıcı para politikası sonucunda LM_0 eğrisi sola kayarak LM_2 eğrisi olmaktadır. Bu politikanın sonucu olarak milli gelir seviyesi Y_0 'dan Y_2 seviyesine gerilemiştir. Faiz oranı da i_0 'dan i_2 seviyesine yükselmiştir.

Dışlama Etkisi (Crowding out)

Devletin ekonomiyi canlandırmak amacıyla genişlemeci maliye politikası uygulayarak kamu harcamalarını artırması sonucu bütçe açığı artar. Bütçe açıklarını finanse etmek için borçlanmaya gitmesi sonucunda piyasada faiz oranları artacaktır. Faiz oranlarının artması yatırım maliyetini artıracığından özel yatırımlar düşecektir.

Bu duruma monetaristler dışlama etkisi (crowding out) adını vermektedir.

LM eğrisi dikleştikçe dışlama etkisi artar. LM eğrisi para talebinin gelir değişimlerine karşı çok duyarlı olması veya faiz oranına duyarlı olmaması durumunda daha dik bir konumdadır.

LM eğrisinin tam dikey olması durumunda tam dışlama etkisi (full crowding out) ortaya çıkar.

LM eğrisinin tam dikey olduğu durumda, kamu harcaması artışı sadece faiz oranını arttırır ve çıktı seviyesini değiştirmez. Kamu harcamalarındaki artışın çıktı üzerindeki etkisi, özel yatırımların azalmasıyla tamamen yok olmuştur. Bir başka deyişle, maliye politikasının çıktı üzerinde herhangi bir etkisi kalmamıştır.

Politika Karması

IS-LM analizinde milli gelir seviyesini etkilemek için kullanılan politikalar maliye ve para politikalarıdır. Her iki politikanın eşanlı olarak kullanılmasına politika karması adı verilir.

Sadece genişletici bir maliye politikası denge milli hasıla ve faiz haddinin birlikte artışına neden olur. Eğer genişletici maliye politikasına genişletici bir para politikası aynı anda kullanılırsa faiz haddini sabit tutularak denge hasıla düzeyi arttırılır.

3.4. Ekonomik Görüşler Açısından Para ve Maliye Politikaları

Klasik Görüş

☞ Klasik ekonomide piyasa tam istihdam dengesinde bulunmaktadır. Ücret ve fiyatlar esnektir. Piyasanın müdahale olmadan sorunlarının ortadan kalkacağı düşüncesi para ve maliye politikalarının etkinliğini sınırlamaktadır. Yani piyasa mekanizması çözüm yoludur.

☞ Klasik ekonomide paranın rolü ekonomik değişkenler arasında nötrdür.

☞ Ekonomik birimler rasyonel davranırlar.

☞ Tüm piyasalarda tam rekabet piyasası koşulları geçerlidir. Bu durum da devletin ekonomiyi müdahalesini sınırlandırmakta ve en aza indirmektedir.

☞ Maliye politikaları açısından kamu harcamalarının vergi gelirlerini aştığı durumda bütçe açığı ortaya çıkmaktadır. Bütçe açıkları faiz oranlarının artmasına neden olmaktadır.

Denk bütçe olgusu Klasik Ekonomide ön plana çıkmaktadır.

Keynesyen Görüş

☞ Ekonomi eksik istihdam düzeyinde bulunmaktadır. Fiyat ve ücretler katı (yapışkan)dır.

☞ Ekonominin denge noktası planlanan harcama ile milli gelir eşitliğinde gerçekleşmektedir.

☞ Faiz oranı para arzı ve para talebi tarafından belirlenmektedir.

☞ Devletin ekonomiyi müdahalesi gereklidir.

☞ Keynesyen Ekonomiye göre para arzında artış olduğu durumlarda faiz oranları düşmektedir. Düşen faiz oranları yatırımları canlandıracak ve sonuç olarak milli gelir seviyesini yükseltecektir.

☞ Keynes piyasanın toplam talep yönüne dikkat çekmiştir. Makroekonomik göstergelerde yaşanan sorunların çözümünü için, toplam talebe yönelik adımlar atılarak vergi ve kamu harcamalarında gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

	Klasikler	Keynesyen
Ekonomi	Tam istihdam düzeyinde	Eksik istihdam düzeyinde
Fiyat ve Ücretler	Esnek	Katı (yapışkan)
Faiz oranı	Faiz oranını para arz ve talebi belirler	Faiz oranını para arz ve talebi belirler
Devletin rolü	Tam rekabet koşulları olduğundan devletin rolü sınırlı.	Devletin ekonomiyi müdahalesi gereklidir.

Likidite Tuzağı Durumunda Maliye Politikasının Etkinliği

Para ve mal piyasalarında eşanlı denge IS ve LM eğrilerinin kesiştiği faiz ve gelir düzeyinde ortaya çıkmaktadır

Genişletici maliye politikasının hasılayı artırıcı etkisinin yatırımlardaki düşüş nedeniyle kaybedilmesi Dışlama Etkisi olarak adlandırılmaktadır.

Ancak, Likidite Tuzağı durumunda faiz oranları değişmediğinden maliye politikası herhangi bir dışlama etkisine maruz kalmamakta ve tam etkin olmaktadır.

Keynesyen Teori'ye göre faiz hadleri belli bir seviyeye düştükten sonra para arzı ne kadar artarsa artsın faizler daha aşağıya düşmez.

LM eğrinin yatay olduğu durumda (para talebinin faize sonsuz esnek olduğu durumda), para arzındaki artış LM eğrisinin konumunu değiştirmeyeceğinden, diğer tüm şartlar veriyken, IS eğrisinin de konumu değişmeyecektir. Bu nedenle, para arzındaki artış diğer bir ifadeyle genişletici para politikası denge faizi ve hasılayı değiştirmeyecektir.

Keynesyen Likidite Tuzağı durumunda para politikasının hasılan üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Para politikası tam etkinsizdir.

Monetarist Görüş

☞ Monetarist görüşe göre enflasyon sorunu para kaynaklıdır.

☞ Para politikası konusunda para arzının kontrolü önem arz etmektedir.

☞ Para arzının arttığı durumda toplam talebin artacağı ve dolayısıyla nominal GSYH'nin artacağı ileri sürülmektedir.

☞ Para uzun dönemde nötr bir olgudur. Kısa dönemde ise ekonomi için önemli bir unsurdur.

☞ Nominal gelir düzeyi para miktarıyla doğrudan ilişkilidir.

SPK Lisanslama Sınavlarına Yönelik

Konu Anlatım Kitapları
Çözümlü Soru Bankaları
Çözümlü Deneme Sınavları

Online Eğitim

Satın alma işlemleri için

www.finansed.com